

Consequenzas culturalas da la refurma vi da l'exempel da la Svizra

Cuntegns essenzials da la “Federaziun da las
baselgias evangelicas da la Svizra” davart l'effect
istoric-cultural da la refurma

Introducziun

“La refurma ha midà il mund.” “La refurma è in eveniment d'impurtanza mundiala” (parlament da la Republica Federala Tudestga 2011). Talas tesas chattan ins regularmain en ils documents preparativs per il giubileum da 500 onns refurma. Tge èsi manegià cun quai precis? Sin il nivel da la cretta cristiana e da l'istorgia da la baselgia èn ils midaments ed ils accents en connex cun las ideas da la refurma relativamain lev da descriver, cumbain ch'i ha dà en il decurs dals tschientaners ina tscherta idealisaziun. Ma qualas consequenzas ha già la refurma sin la cultura, l'istorgia dal pensar e las relaziuns socialas? Tge ha ella midà en la vita e l'organisaziun da las societads? Datti ina colliaziun causala tranter las ideas da la refurma ed ils midaments socials e culturalis effectivs? Na sa tracta quai betg d'ina simplificaziun extrema sco en l'exempel: refurma > individi > democrazia u refurma > responsablidad > chapitalissem? N'eran ils pli impurtants midaments dal 16avel e 17avel tschientaner l'ultim betg surtut ina consequenza da las forzas politicas ed economicas, dapi che ina consequenza da la nova furma da la cretta? Na stevan las midadas culturalas betg plitost en connex cun l'umanissem e la renaschientscha che cun la teologia?

Quest curt document è ina contribuziun da la Federaziun da las baselgias a la discussiun che vegn a vegnir manada tar tut las festivitads commemorativas per ils “500 onns refurma”. En l'emprima part vegnan descrits ils cuntegns essenzials e characteristics da las ideas da la refurma, che han contribuì a midaments impurtants en l'istorgia dal pensar sco er l'istorgia culturala e sociala. En la segunda part vegn quai applitgà a l'exempel da la Svizra.

A. Cuntegns essenzials

1. Ils refurmaturs han gì **in'intenziun teologica a l'intern da la baselgia**. Els han vulì refurmar la baselgia e la vita spirituala. En il 16avel tschientaner eran dentant las sferas e pussanzas spiritualas e mundanas talmain entretschadas, ch'ina refurma n'era mai pensabla e pussibla be en ina da las sferas. Perquai èn tut ils umans interessads vi da refurmas en la baselgia u en l'imperi s'occupads cun las intenziuns dals refurmaturs.

2. La refurma era a medem temp **chaschunader e resultat dals midaments da ses temp**: D'ina vart è la vegnida influenzada dal svilup cultural, politic, social ed economic (p.ex. renaschientscha ed umanissem, sistem bancar, creschientscha economica, rinforzament da la burgaisia da la citad, fundaziuns statalas a l'entschatta dal temp modern, decentralisaziun e cumbats da pussanza politics en l'imperi e la baselgia, invasiun tirca). D'otra vart ha ella tratg a niz e sustegnì tscherts trends per cuntanscher sias finamiras, er sche quels n'eran betg adina da spira temprà religiosa (p.ex. stampa da cudeschs, lingua dal pievel, burgaisia, relaziuns commerzialas, servetsch militar ester). En quest senn era la refurma in factur tranter auters che ha chaschunà la transformaziun da las societads europeicas da quel temp. Pervi da sia forza ferm simbolica e creativa era la lingua religiosa adattada d'exprimer las speranzas e las tensiuns da quel temp.

3. Pervi da lur concentraziun sin las tematicas a l'intern da la baselgia correspundevan ils refurmaturs be per part cun las **enconuschientschas dals umanists** e las pretaisas politics da la populaziun purila. Perquai han els er refusà ils refurmaturs radicals. Pli tard ha pir il scleriment realisà quellas categorias e quels concepts che nus conuschain oz.

4. Sin il nivel da l'istorgia da las ideas e giuridicain ha la tesa dal **“sacerdozi da tut ils crettaivels”** sviluppà la pli gronda forza refurmatorica ed ha causà ina maniera d'effect da lavina. La refusa da differenziar tranter clerus e pievel ha già sco consequenza da metter en dumonda ils urdens en l'imperi ed en la baselgia. Quai ha pertutgà plirs secturs da la vita, sco p.ex. la religiusadad (“mintgin po crear direct ina relaziun persunala cun Dieu”), la furmaziun (“mintgin po scuvrir sez il pled da Dieu en la Bibla”), il svilup persunal (“la vita sin terra sco uman «normal», surtut la professiun e la famiglia valan davant Dieu gist tant sco la vita da spiritual”), la pussanza (“mintgin n’ha betg da far simplamain per cumond ad in spiritual; el ha il dretg da sa participar a la discussiun”), las rollas socialas (“la dunna è gist tant clamada da servir a Dieu en il mintgadi sco l'um”) e.u.v.

5. In’ ulteriura idea efficazia (fitg colliada cun l'emprima) era che “l’entrada al tschiel” (u la segirtad dal salit) è vegnida deliberada da tut ils mediators (sontgs) e che be Dieu regnava en il mund da l’altra vart. Cun quai è vegnì stgaffì per mintg’uman in access direct tar Dieu. Quai ha **“de-sacralisà”** in’ entira lingia da creaturas resp. ha augmentà fitg la valor da l’uman e dal mund (natira) sco creatiras.

6. Quest’ “avertura dal tschiel” era ina **deliberaziun** considerabla: Il salit na po betg vegnir gudagnà, pajà u uschiglio intermedià. Questa rescuverta dal centrum dal messadi biblic han ils refurmators express en ils quatter resp. tschintg “solus” (sulet Cristus, sulet tras grazia, sulet tras la cretta, la Bibla suletta, a Dieu sulet l'onur).

7. L’uman medieval steva sco uman e crettivel en bleras dependenzas da las autoritads secularas e spiritualas. La baselgia era l’intermediatura instituziunala dal salit etern tras ina pratica vasta da penetienza. Cunter quai ha mess la refurma il simpel

evangeli da l'acceptanza senza cundiziuns e la "giustificaziun" da l'uman tras Dieu. Questa ducrina da **la giustificaziun da l'uman senza cundiziuns n'è nagut auter che ina ducrina da la libertad**. Uschia ha la refurma fatg la cretta e la vita pli elementara e **pli simpla**. Per il crettaivel era quai bain chapibel e persvasiv: damain mediators, damain sacraments, damain dis da festa senza lavur, damain duairs cultics...

8. Quest' "avertura dal tschiel" signifitava dentant nagina pussibilità per l'uman da cooperar u da concorrenzar cun Dieu. Al cuntrari, ella ha gù per consequenza in **maletg da l'uman** ch'era er influenzà dal "putgà". Il cristian emprova mintga di da nov da manar ina vita che correspunda a l'amur da Dieu per l'uman.

9. La persvasiun che l'indipendenza da Dieu saja da proteger da tut ils abus pussibels ha manà a la chapientscha che tutta concentraziun parziala da la pussanza saja d'evitar. **La pussanza dueva vegnir distribuida meglier sin plirs**. E: A Dieu devevan ins obedir dapli che als umans. La **libertad da la conscienza** è vegnida rinforzada. Ma ils refurmaturs n'han betg encletg las noziuns sco "toleranza" u "conscienza" sco che nus las enclegiain oz.

10. **La Bibla sco istanza critica**: Tras la refurma ha la Bibla survegnì ina funcziun supplementara. Ella n'era betg pli be funtauna per las instrucziuns e ducrinas vardaivlas per il pievel, ma è daventada la mesira, sche e co che la baselgia sezza ha fatg sias incumbensas. Ella è daventada l'unica directiva autorisada per examinar l'agir da la baselgia.

11. **Revalitaziun da la responsabladad individuala per sia vita**: L'esser conscient che tut ils battegiads èn responsabels per lur vita direct davant Dieu e betg davant il clerus, ha promovì da

manar ina vita che plascha a Dieu. La responsablada individuala per tut ils secturs da la vita è vegnida promovida. Ina etica da l'engraziaivladad sco il savoir ch'il mastergn emprais correspunda ad ina clamada han stimulà la lavur.

12. La refurma sco **product d'export da success**: Dal cumenzament ha la refurma gì in'identità internaziunala ed ina dimensiun europeica. Las guerras confessiunals han sfurzà fugitivs per motivs confessiunals d'ir en l'exil en l'America dal nord, nua che las tradiziuns reformadas han fatgs profundas ragischs. L' "atlantisaziun" dal protestantissem ch'è resultada ordlonder ha gì consequenzas culturalas durablas enfin oz.

13. La refurma ha provocà dentant er **svilupps problematic**: Senza entrar en detagls duai vegnir regurdà qua "pars pro toto" a las colliaziuns tragicas tranter ideas reformatoricas e posiziuns politicas: L'**apartheid**, ma er autras dictaturas èn uschia savens vegnidas giustifitgadas teologicamain ed ecclesiasticamain. Ina **moralà fitg severa e senza plaschair** ha influenzà generaziuns da geniturs ed uffants.

B. Exempel Svizra

En il context da la **Svizra da quella giada e sia istorgia** èn relevant fin oz tranter auter surtut ils sequents elements:

1. Sut l'influenza da lur biografias han Zwingli sco er Calvin gì er **finamiras politicas**: Il cumbat da Zwingli cunter il servetsch militar ester ha manà a la persvasiun, ch'ils Lieus confederads duajan pajar damain u in summa nagut a prinzis catolics. Per il fugitiv per motivs da la cretta Calvin èsi stà d'impurtanza vitala che la citad da Genevra è vegnida rinforzada politicamain, per ch'el possa stabilir là ina baselgia da dretgs crettaivels.

2. L'idea riformatrice che tut ils umans sajan eguals davant Dieu e sia **realisaziun en las structuradas** da la baselgia (ductrina dals quatter uffizis da Calvin, co-direcziun tras na-ordinads, urden sinodal e collegial) eran ina premissa impurtanta per sviluppar process participativs da la furmaziun d'opiniun, per furmas statalas democraticas e per ina cultura democratica en Svizra.

3. Lingua: La **traducziun da la Bibla** en las linguas dal pievel era impurtanta per l'unificaziun ed il svilup da las linguas. Latiers ha contribuì l'ediziun da la "Bibla da Turitg" en il nov tudestg da scrittira da tempra locala. Il medem pon ins dir davart l'influenza da l' "Institutio" da Calvin sin la lingua franzosa.

4. Util public e **responsablidad sociala**: Tuts dus reformateurs svizzers han creà emprims agids socials, e quai cun ils daners ch'ins aveva confiscà dals bains ecclesiastics.

5. **Furmaziun**: Il leger da la Bibla sco unica funtauna d'orientaziun autorisada ha promovì l'**alfabetisaziun**. Da quai resultava la promoziun da scolas e da l'instrucziun scolastica obligatorica. La reforma era in moviment da scolaziun. La "chasa da pravenda protestanta" giugava p.ex. er ina rolla impurtanta per la costituziun e la renovaziun da l'elita intellectuala. Ils gesuits èn ids la medema via, cur ch'els han guidà la cuntrarrefurma. Quai è stà ina premissa impurtanta per il aut nivel da furmaziun da la Svizra.

6. Separaziun **stadi – baselgia**: La secularisaziun dals bains ecclesiastics e la privaziun da las pussanzas ecclesiasticas en bleras domenas han contribuì al rinforzament da las autoritads secularas e da la burgaisia independentas da la baselgia. Ins ha lura stuì reglar da nov las relaziuns e las cumpetenzas tranter

questas autoritads e la baselgia. Il dretg territorial è vegnì pli impurtant.

7. **Responsablidad locala:** Il giavisch da reglar ils affars da las vischnancas e citads localmain e na surlaschar quai betg pli a l'uestg lontan u sulet a l'autorità seculara, ha manà ad in'autonomia da las vischnancas pli ferma (communalissem, princip subsidiar etc.).

8. La refurma en Svizra ha manà ad in'**alleanza pli ferma** tranter ils Lieus confederads per sa defender meglier cunter influenzas externas. Il giavisch per ina pasch ferma dadens la Confederaziun era pli impurtanta che l'unifurmitad confessiunala e l'appartegnientscha ad in imperi pli grond. La noziun refurmada da la "lia" (tranter Dieu ed ils umans) è daventada relevanta qua er politicamain.

9. Cun la conquista dal Vad tras Berna è la Confederaziun creschida en direcziun vest ed è daventada plurilingua. La refurma ha rinforzà l'alleanza tranter ils dus lieus pli pussants da la Confederaziun: Berna e Turitg. En quel regard ha la refurma **rinforzà** e betg indeblì **il svilup da la Confederaziun svizra** – al cuntrari da las consequenzas terriblas ch'ils cumbats confessiunals han gì en auters pajais europeics. Il temp da la confessiunalisaziun è stà in act da ballantscha permanent tranter schelar en il status quo e la voluntad da prender influenza tras pussanzas confessiunalas, per part er externas. La refurma è stada ina motivaziun impurtanta per ina emprima "politica da neutralità" envers vischins pussants.

10. **Pluralissem betg voluntari:** Pervi che la refurma na s'ha betg pudì far valair dapertut resp. è schizunt vegnida chatschada enavos, hai dà en la Confederaziun ina situaziun che

correspundeva de facto ad ina maniera da “pluralissem confessiunal”.

11. **Toleranza ordinada:** Per che la pasch interna possia vegnir garantida, ha l'autorità seculara stuì far valair in cumportament tolerant tranter las confessiuns.

12. Suenter l'experiencescha da la Guerra da la Lia separatista, è en la Svizra dal 19avel tschientaner vegnida affirmada en la constituziun la rolla dal stadi da mantegnair la **pasch publica tranter las confessiuns**. La suveranità giuridica chantunala sur las confessiuns/religiuns era ina consequenza da l'istorgia locala da la refurma/cuntrarefurma.

13. **Musica** (chant): Perquai che la refurma ha l'emprim scumandà mintg'otra furma da musica en il cult divin, han ins introducì il chant dals psalms tras la raspada. En la cuntrada culturala da las citads e da las vischnancas han ils chors da baselgia contribuì bler per la cultura musicala da la Svizra, surtut tras la fusiun da chant sacral e da musica populara mundana.

14. **Art:** D'ina vart aveva la refurma en ils emprims decennis ina relaziun ambivalenta envers l'art, perquai ch'ella pudeva vegnir messa en colliaziun cun l'idolatria (iconoclassem). D'otra vart ha la cretta reformada manà il sguard dals artists sin la vita terestra ed ils motivs umans e natirals (p.ex. Rembrandt, Vermeer).

Berna, fanadur 2016